

GÜZEL SANAT ESERLERİNDE İŞLENME ESERLER

PROCESSED WORKS OF FINE ART WORKS

İsa Eliri*

Özet

İşlenme eserler, mevcut bir fikir ve sanat ürününden faydalanılarak meydana getirilen, fakat tamamıyla asıl eserden bağımsız olmayan, ancak işleyenin de hususiyetini taşıyan fikir ve sanat ürünleridir. Güzel sanat eserleri ancak başka bir güzel sanat eseri haline getirilerek işlenebilir. Mevcut bir eseri işleyen şahsın eser sahipliği hakkının konusu sadece kendi yaratıcı faaliyetidir. İşlenme sonucu ortaya çıkan eser, hem asıl eser sahibinin, hem de işleyen yaratıcı zihinsel faaliyetlerine dayanır. Dolayısıyla, bu eser çoğaltıldığı, yayımlandığı veya gösterime sokulduğu takdirde, her ikisinin fikri hakkı da kendini gösterir. Neticede, işlenme eserin değerlendirilmesi söz konusu olduğunda, hem orijinalin, hem de işlenme eserin yaratıcılarının rızalarının alınması gerekir. İşlenme esere ilişkin mülki hakların kullanılması, işlenme eser, orijinal eserden devraldığı elemanlar olmadan gerçekleşmeyeceğinden, aynı zamanda, orijinalin işlenmiş şekliyle değerlendirilmesi demektir. Bir fikri ürünün işlenme eser sayılması için asıl eser sahibinin izni gerekli değildir; "yaratma gerçeği" ilkesi paralelinde sahibinin hususiyetini taşıyan her işlenme, oluşturulduğu anda (kendiliğinden) işlenme eser niteliğine sahip olur.

Anahtar Kelimeler: Eser, işleme, hak, koruma.

Abstract

Processed works, which are made by making use of an existing idea and art work, are not completely independent from the actual work, but they carry the specialties of the processor as well. Fine art works can only be processed by turning the original into another fine art work. The current ownership of the rights of the processed work is about the processor's own creative activity. The result of the processed work of art carries specialties of the mental activities of both of the creators; the original owner of the work and the processor. Hence, when this work has been replicated, published or shown to public, both of the creators' intellectual rights will be emerged. As a result, when the evaluation of the work of processing is concerned, the approval of both the original creator and the processor should be asked. The use of financial rights of the processed work is regarding the use of the original, since the processed work could not have been built without the original work of art. On the other hand, it is not necessary to have the owner's permission of the idea of the actual work to be considered as a work of processed work of art; every processed work of art which carries the specialties of its creator is regarded as a processed work as soon as it is formed, in parallel with the the principle

of "the reality of creation".

Key Words: Work of art, processing, rights, protection.

Giriş

"İşlenme" kavramı birden fazla anlam taşır: Bir taraftan, bu kavram, yaratıcı faaliyeti, diğer bir ifadeyle, mevcut bir eseri işleyen ne yaptığını anlatır; diğer taraftan, bu faaliyetin sonucunu gösterir, dolayısıyla orijinal eserin işlenmeden sonraki ismidir (1).

İşlenme eserlerde, var olan bir eser, başka bir formata sokulmaktadır. İşlenme eserin temelini, kanunda belirtilen ana eser gruplarında yer alan eserler oluşturmaktadır. Başka bir deyişle bir işlenme eserin meydana getirilmesinde, anılan dört eser grubunun dışındaki bir asıl eserin söz konusu olması mümkün değildir. İşlenme eserler, bu ana eser gruplarının başka bir formata sokulması başka bir deyişle yeniden şekillendirilmesi ile oluşturulduklarından bağımsız bir eser grubu olarak nitelendirilemezler (2). İşlenme eserler temel esere hizmet ederler, onun başka bir kullanışa uygun hale gelmesini sağlarlar. Her işlenme yeni bir dış şekil yaratılması olup, kişisel bir şekillendirme faaliyetine dayanır. İşlenme eserin eser sayılıp korunması da bu nedenledir (3).

Başka bir deyişle, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun (FSEK) - m.4 - 1. bendinde sekiz kategori olarak belirtilen güzel sanat eseri şekillerinden herhangi biri, diğerlerine çevirmek üzere işlenebilir. Yukarıdaki ayırım sadece teorik olmayıp, aynı zamanda bazı belirsizlikleri bertaraf etmesi bakımından pratik fayda da sağlar (4).

Bir eser başka bir esere nispetle müstakil bir görünüm sergilemiyorsa, o zaman ya işlenme eser ya da intihal söz konusudur, burada aranan nitelik özgünlüktür. Müstakil eser, şekil ve içerik itibarıyla bir bütünlük teşkil eden, kendine has özellikleri bulunan fikri üründür. Taklit veya intihal biçiminde meydana getirilen çalışmalar, subjektif şart kabul edilen sahibinin hususiyetini taşımadığı için eser olarak korunmayacak, aksine birtakım hukuki ve cezai yaptırımlar ile karşılaşacaktır (5). Bir eserin yaratılmasında, bu faaliyeti gösteren müstakbel eser sahibi, içinde bulunduğu ortamın medeni ve kültürel seviyesinin kendisine sağladığı birikimle orantılı olarak, mevcut değerlerden yararlanır. Mevcuttan yararlanmak ve ona bir şeyler ilâve etmek gelişmenin temel esaslarından biridir. Artık, hiç kimse, işe sıfır noktadan başlamamaktadır, bu yararlanma, esas itibarıyla, genel bir yararlanmadır. Bu durumda, eserin

ortaya çıkışında, eser sahibinin yaratıcı faaliyeti büyük bir ağırlık taşır ve doğan esere "bağımsız bir eser" vasfı kazandırır. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 1. maddesinde işaret olunan ve 2. maddesinde ise "numerus clausus esası" ile tipleri gösterilen eserler bu mahiyettedir. Öte yandan, mevcut eserlerden sıkı bir bağlılık içinde yararlanarak yeni bir takım eserler meydana getirilmesi de mümkündür (6).

Bir eser sahibi hangi manevî ve malî haklara sahipse işleme/derleme eserin sahibi de o haklara sahiptir; bir eser nasıl korunursa, işleme/derleme eser de aynı şekilde, aynı hukukî ve cezai davalarla korunur. İşleme/derleme ile işleyen/derleyen telif hukukuna ilişkin bağımsız bir mutlak hak elde eder. Eser sahibi ile işleyen arasında bir adf ortaklık yoktur. Diğer yandan, "bir eserden, onu işlemek suretiyle faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine ait" olduğu için, esas eserin sahibinin izni olmaksızın eser işlenemez (7).

İzni gerektiren işlenmenin oluşması değil, işlenmenin ekonomik olarak değerlendirilmesi, yani çoğaltılması ve ticaret mevkiine konmasıdır. Bir eserin aynı nitelikte birçok işlenmesi olabilir ve bunların hepsi ayrı ayrı eser sayılır (8).

İşleme eserler kural olarak, orijinal yani müstakil eserler gibi korumadan yararlanır. Bu kuralın iki istisnası vardır: İlki, müstakil eserlerden farklı olarak işleme eserler işlenen (orijinal) eser sahibinin haklarına tecavüz etmemelidir. Nitekim kanun koyucu şu hükme yer vermiştir. "Bir işlenmenin sahibi, kendisine tanınan mali hakları, işleme hususunun serbest olduğu haller dışında, asıl eser sahibinin müsaade ettiği nispette kullanabilir". İkincisi, işleme hakkıyla devredilmiş kabul edilen mali haklar iki bakımdan sınırlanmıştır:

- i) İşleme hakkı, hangi işleme türü için tanınmışsa, hak onunla sınırlıdır.
- ii) İşleme eser üzerinde yeniden bir işleme yapılması için işleyenden başka asıl eser sahibinin de izni gerekir.

Ancak bu kurala genel bir sınır çizilmiştir: Kişisel kullanım amacıyla da olsa yapılacak çoğaltma eser, sahibinin meşru menfaatlerini ihlal etmeyecektir. Bu düzenlemeden, kişisel kullanım amacıyla yapılacak işleme eylemi, eser sahibinin meşru menfaatlerini ihlal etmeyecekse serbesttir. Aksi halde bu eylem haklara tecavüz teşkil edecektir (9). Bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilen işlenmeler ile diğer bir eserden esinlenerek oluşturulan eserleri birbirinden ayırmak gerekir. Birincisinde, asıl esere bağlılık vardır ve eser ön plândadır, ikincisinde sadece bir eserden esinlenme hâli mevcut olduğu için ikincisi bağımsız bir eserdir, ikincisi izni gerektirmez (10).

İşleme Kavramı

Bir eserin işlenmesi, o eserin başka bir şekilde bürünmesine yol açar. Eserin o ana kadar arz ettiği ferdf hususiyet, bunun sonucu olarak, yeni bir ferdf hususiyet daha kazanır. Diğer bir deyişle, mevcut bir eseri işleyen bir kimse, orijinaldeki ferdf hususiyetlerin ana hatlarını muhafaza eder; bunlara kendi yaratıcı ruhundan kaynaklanan özellikleri ekler; böylece de, biten işleme sonucunda ortaya yeni bir yüzle çıkan eser, hem orijinal halindeki yaratıcısının, hem de işleyenin ruhlarından, fikrî yapılarından kaynaklanan hususiyetleri taşır. Bir eserin işlenmesi, onun "dış şeklinin" değişmesinden ibarettir; buna karşılık, orijinal eserin muhtevası ve "iç şekli" aynen alınır,

işlenmelerin büyük çoğunluğunda durum hep böyledir. Bununla beraber, bazı hallerde bir eserin sadece "ferdf muhtevasının" alındığı, buna karşılık "dış ve iç şeklinin" önemli ölçüde değiştirildiği de görülür. Bir eserin muhtevası herkesin dilediği gibi yararlanabileceği kaynaklardan doğmaktaysa, bu eserin işlenmesi, esaslı şekil unsurlarının alınmasına bağlıdır (11).

Yukarıda da belirtildiği üzere işleme eser, müstakil bir eserin yeni bir şekle sokulmasıyla meydana gelen ve sahibinin hususiyetini taşıyan çalışmalarlardır. Hukuken intihal yasak, esinlenmek daima serbesttir. Bu nedenle intihal ile serbest yararlanmayı birbirine karıştırmamak gerekir. Buna göre, bir eserden yararlanarak bir başkası bağımsız bir eser meydana getirmişse, sonraki eserin intihal olduğundan söz edilemez. Önemli olan sonraki eserin, sahibinin hususiyetini taşımasıdır. Yine bilim ve kültür, ortak miras olduğu için kanun koyucular bu hususu dikkate alarak birtakım düzenlemelere gitmişlerdir. Ancak uygulamada intihal ile serbest yararlanmanın sınırlarını çizmek kolay görünmemektedir. Alıntının, amacı da dikkate alınarak dürüstlük kuralları çerçevesinde bir değerlendirmeye yapılarak sonuca varılacaktır. Nitekim FSEK- m. 34 ve 35'te bu yönde kurallar konulmuştur (12).

Bu konuya bir örnek Utku Varlık'ın "metafor-kozmik resimler" dir. Bu sanatçı Arjantinli şair, öykü ve deneme yazarı Jorge Luis Borges'den, esinlenmiştir. Utku Varlık'ın resimleri, başka bir sanatçıdan esinlenmesine rağmen tamamen bağımsız ve özgürdür; esin kaynağının sahibinden izin alınmasını gerektirmez. Buna "serbest kullanım" denir. "Başka bir eserin kullanılmasıyla meydana getirilmiş bulunan bağımsız bir eser, kullanılan eserin sahibinin onayı olmadan yayınlanabilir ve değerlendirilebilir". Serbest kullanım için şu ölçü verilebilir: Serbest kullanım, bir eserin diğerine, düşünce yapısı şeklinde yansıyıp şekil ve içerik olarak geçmediği hâllerde vardır. Meselâ: Fotoğraftan yapılan tablo, çizgi film, fotoroman veya çizgi roman hâline getirilen roman, bir güzel sanat eserinin başka bir sanat yöntemi kullanılarak veya ebadı değiştirilerek tekrarı (yağlı boya tablonun gravür haline getirilmesi) vb. serbest kullanım sayılmaz. Bunları işleme eser saymak ve eser sahibinden izin istemek gerekir. Kaynak göstermek yeterli olmaz, atf yapılmamışsa intihal olabilir (13).

İşlenen Eser Kavramı

Toplumun serbestçe yararlanabileceği bir eser de işlenebilir; örneğin, Süleymaniye Camisinin veya Taksim Anıtının yada Anıtkabirin yağlı boya tablosunun yapılması gibi. Böyle bir çalışmanın bağımsız bir eser mi, yoksa işleme eser mi olduğu somut olayın özelliklerine göre belirlenmelidir.

Bu durumda işleme eser kanunen korunur; orijinal eser ise, kamunun malî olarak kalır. Henüz tamamlanmamış bir çalışmanın veya ön çalışmaların işlenmesi de mümkündür. Ancak, bu durumda, söz konusu fragmanın veya ön çalışmanın bir eser olarak korunabilmesi için Fikri ve Sanat Eserleri Hukuku'nun koruma sınırlarına ulaştığının kabulüne imkân verecek ölçüde şahsî özellik taşımakta olması ve kendisine gerekli şeklin verilmiş bulunması hali söz konusu olmalıdır. İşleme keyfiyeti, bu takdirde, mevcut olana sadece bir şekil vermekten ibaret kalacaktır; ama işe çalışmanın kaldığı yerden devamı suretiyle ortaya çıkarılan kısım, yine de orijinal

eser vasfındadır. Aynı sebeplerle, mevcut bir eserle ilgili çalışmanın devam ettirilmesi işleme değildir. Buna karşılık, bir fikrin, kendisine şekil verilerek suretiyle işlenmesi mümkündür; yeter ki, bu fikir korunabilme şartlarına haiz olsun. Bir eseri planlayıp kurgulayan sanatçı (A), daha sonraki evrede eserin hazırlanmasını parçayı icra edecek sanatçıya (B) bırakmış olabilir. Böyle bir durumda, henüz tamamlanmamış kompozisyon üzerindeki "eser sahipliği hakkı" ile kompozisyonu tamamlayan icracı sanatkârın hakkını tefrik etmek gerekir. Bu şekilde yaratılan eserin değerlendirilmesi (mâlf haklar) hususunda, her ikisinin de rızalarının alınması gerekir. İşte, bir çalışmaya kaldığı yerden bu şekilde devam olunması, "B" tarafından gerçekleştirilen ve ona ait bir "yaratma" dır. Örneğin ressam hayattayken başladığı bir eserini ömrü vefa etmediği için tamamlayamamış olabilir. Ölümü sonrasında sanatçının kriterlerine ve eserin genel konseptine sadık kalarak tamamlanması ve vücuda getirilmesi yani icra edilmesi de buna örnek teşkil edilebilir. Görüldüğü gibi, bu misalde, "işlenmeye" çok yakın bir durum söz konusudur. Bu yakınlık, ortaya çıkan eserle ilgili mali hakların kullanılması sırasında sonuçlarını verir; böyle bir kullanma için hem "A'nın mirasçılarının, hem de "B'nin müsaadelerinin alınması icap eder. İşlenen eserin kendisinin de işleme olması mümkündür. Bu durumda, "birden fazla basamaklı bir işleme" söz konusu olur. Hangi basamaktan olursa olsun, işleyen, kendi işlemesi bakımından eser sahibidir; yeter ki, ortada Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki şartlar mevcut bulunsun (14).

Bununla beraber güzel sanat eserlerinde orijinalliğin eserin bizzat eser sahibinin elinden çıkması ile tayin edildiği göz önüne alındığında, eserin kopya edilmesi halinde kopya edilen eserin de, bizzat onu yapanın kendi el mahsulü olarak ortaya çıktığı, dolayısıyla ortaya çıkan eserin bağıntılı olarak orijinal sayılacağı, ancak kopyanın mekanik bir araç vasıtasıyla yapıldığı hallerde özgünlük taşımasının kuşku olduğu belirtilmektedir. Bu bahsi biraz açarsak, Atatürk heykellerinden yararlanılarak kurgulanan kompozisyonlarla oluşturulan yağlı boya tablolar, geleneksel formlardan yararlanılarak ortaya konulan mimari unsurlar, yine fotoğraf ve yağlı boya eserlerden yararlanılarak yapılan heykeller güzel sanat eserlerinin bir şekilden başka bir şekle sokulmasına örnek teşkil edecektir (15). Diğer taraftan, güzel sanat eserlerindeki ifade vasıtalarının çok çeşitli olması ve her biri için farklı estetik değer kıstaslarının bulunması karşısında ortada bir işlenmenin mi var olduğu, yoksa asıl eserden sadece bir ilham kaynağı olarak mı yararlandırdığı somut durumun özelliklerine göre titizlikle incelenmelidir (16).

İşleme Eserin Unsurları

Mevcut bir eseri işleyen bir kimse, bu eserdeki hususiyetlerinin ana hatlarını muhafaza eder; bunlara kendi yaratıcı ruhundan kaynaklanan özellikleri ekler; böylece de, işleme suretiyle yeni bir yüzle ortaya çıkarılan işleme eser, hem asıl eser sahibinin asıl eserdeki hususiyetlerini, hem de işleyenin hususiyetlerini taşır (17). Koruma süresi dolmamış eserler de işlenebilir; aradaki fark koruma süresi dolmuş eserlerin işlenmesi için asıl eser sahibinin iznine gerek olmamasıdır (18). İşlenecek eserin kendisinin de işleme olması mümkündür.

FSEK'in bu hükümlerinden işleme eserlere ilişkin üç unsur ortaya çıkmaktadır. Bunlar, "asıl eserden bağımsız olmama unsuru, işleyenin

hususiyetini taşıma unsuru ve istifade edilen eser sahibinin haklarına zarar getirmeme unsuru"dur. Bu unsurların haricinde işleme eserin bizatihi kendi yapısından, felsefesinden kaynaklanan unsurlar ise, işleme eserin asıl eser ile aynı kategoride yer alması, işleme eser oluşturulurken asıl eser sahibinden izin alınmasına gerek olmaması, meydana getirilen işleme eserin FSEK - m.6'da belirtilen işleme eser türlerin içinde yer almasının gerekmemesi ve asıl eserle olan ilişkinin işleme eserde belirtilmesidir (19).

FSEK'te Yer Alan Unsurlar:

Asıl Eserden Bağımsız Olmama

Bu unsur FSEK - m.1/B'nin c bendinde; "işleme eser; diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmayan." ve FSEK - m.6 hükmünde; "diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip de bu esere nispetle müstakil olmayan..." şeklinde belirtilmiştir. İşleme eserlerde, bir yararlanılan asıl eser, bir de işleme eser mevcuttur. Bu unsur gereğince, oluşturulacak bir işleme eserin, mevcut bir eserden yararlanılarak ve asıl esere sadık kalınarak meydana getirilmesi gerekir. Zira bir eserin işlenmesinde amaç bağımsız bir eser yaratmak değil, fakat mevcut bir eseri başka bir biçime dönüştürerek ifade etmektir (20). İşleme eser müstakil bir eser değildir. Asıl eseri işleyen kişi, işlenmenin türüne göre teknik bakımdan yapılması zorunlu olanlar dışında, işlenmenin amacına aykırı bir şekilde eserin aslına yabancı bulunan ekleme, değişiklik veya çıkarmalar yapamaz (21). Bir başka deyişle asıl eserden yapılacak işleme asıl eserdeki eser sahibinin özelliği olarak belirten hususları bozmamalıdır (22).

Bir "işleme", asıl esere nazaran bağımsız ise "orijinal" eser sayılır. Bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilen işlenmeler ile diğer eserden esinlenerek oluşturulan eserler arasındaki fark, birincisinde, asıl esere bağımlılığın olması ve asıl eserin ön planda olması, ikincisinde ise sadece bir esinlenmenin mevcut olmasıdır. Esinlenme halinde asıl eser sahibinden izin alınması gerekmez. Bu esinlenme durumuna "serbest kullanım" denir. Serbest kullanım için ölçüt, bir eserin diğerine, düşünce yapısı şeklinde yansıyor şekil ve içerik olarak geçmemesidir. Bir eserin işleme eser mi, yoksa bağımsız, orijinal bir eser mi olduğunun tespiti güç olmakla beraber, asıl eser bağımlılığı açık olan, asıl eserden faydalanıldığını tereddütsüz olarak hissettiren bir eser işleme eser sayılır, sadece diğer bir eserden alındığı şüphesi olan, asıl esere nazaran hususiyetleri daha fazla olan bir eser ise bağımsız, orijinal bir eser sayılacaktır (23).

İşleyenin Hususiyetini Taşıma

Bu unsur FSEK - m.1/B'nin 'c' bendinde ; "işleyenin hususiyetini taşıyan fikir ve sanat mahsullerini ifade eder." FSEK - m.6 hükmünde; "işleyenin hususiyetini taşıyan işlenmeler bu kanuna göre eser sayılır" şeklinde işleme eserin önemli bir unsuru olarak sayılmıştır.

İşleme eserin, asıl esere bağlı olarak meydana getirilmesi yeterli değildir. Zira FSEK'in anılan hükümlerine göre işleme eserin, işleyenin hususiyetlerini de taşıması gereklidir. Bu unsura göre, bir eserin işlenmesi suretiyle yeni bir eser yaratılması, bu işi yapanın hususiyetini taşıyan bir fikri ürünün, bir "yaratma"nın ortaya çıkmasına bağlıdır. Bu nedenle asıl eserde yapılan basit ve ayrıntısız değişiklikler ve salt niceliksel değişiklikler,

ufak tefek değiştirmeler, önemsiz Şekil farklılıkları işlenme eser olarak kabul edilmezler. Örneğin, bir tablonun aynen kopya edilmesi, bunları yapanın fikri ve sanatsal yeteneklerini ortaya çıkarır ve bir hususiyet taşıır, bu nedenle bunlar işlenme eser sayılırlar. "Yaratma" kavramı, zaten mantıken, bir geliştirmeyi ifade ettiğinden, bir yaratmadan ancak asıl eserin kalitatif (nitelik) olarak değişmesi halinde söz edilir. Bu konuda aranacak kriterler orijinal eserin eser sayılmasında göz önünde tutulanlarla aynıdır. Bu nedenle, bir yaratma, Şekil verme, fikri muhteva, yaratmadaki derece ve yaratmanın ferdi özellikler taşıması gibi unsurlar burada da aranacaktır (24).

işlenme yoluyla önceden mevcut ve sahibinin özelliğini taşıyan eser işleyeninin hususiyetini taşıyan başka bir kalıba dökülmekte, böylece meydana gelen yeni eserde çifte özellik bulunmaktadır. FSEK'in işlemede aradığı hususiyet ile bağımsız eserde aradığı hususiyetin nitelik itibariyle eř olduğu ifade edilmektedir (25). Ancak yaratma derecesi bakımından işlenme eserlerde yüksek taleplerde bulunmamak uygun olur, yararlanılan eser kendine has çok önemli hususiyetler taşıyorsa bu durumda daha katı ölçüler de aranmalıdır.

O halde bir işlemede, işleyeninin hususiyetinin mevcut olup olmadığını tespit ederken iki hususa dikkat etmek gerekir. İlk olarak onun hangi fikir ve sanat eseri grubuna dahil olduğuna bakmak gerekir, zira, her eser grubunda aranacak hususiyet kriteri farklıdır. İkinci olarak onun hangi eser grubunun hangi türüne dahil bulunduğuna bakmak gerekir. Zira, aynı eser grubuna dahil olan değişik eser türleri mevcuttur. Bunların her biri için ayrı hususiyet kriterleri mevcut olabilir (26).

Ancak FSEK - m.6'da sayılan bazı işlenme türlerinde hususiyetin aranıp aranmayacağı tereddüt konusudur. Bu işleme çeşitlerinin eser sayılması bir tür çalışmaya dayalı özellik gösteren bir yaratıcılık olmasa bile, sarf edilen emeği koruyarak teşvik etme fikrine dayanır (27).

İstifade Edilen Eser Sahibinin Haklarına Zarar Getirmeme

FSEK - m.6'nın son fıkrasına 4630 sayılı Kanunla "istifade edilen fikir sahibinin haklarına zarar getirmemem" unsuru da eklenmiş ve bu bir Şart olarak ifade edilmiştir. Ancak, hemen ifade edelim ki, 4630 Sayılı Kanunla getirilmiş ekin yeri anılan madde olmadığı gibi, bu unsur bir işlenmenin "eser" sayılabilmesinin de Őartı olamaz. Eğer işleyen, işlediği eserin sahibine zarar vermişse bunun yaptırımını hukuki ve cezai sorumluluktur. Yoksa eserin sahibinin haklarına zarar verme, eserin işlenme sayılmamasını gerektirmez (28).

4630 Sayılı Kanunla yapılan bu eklemenin işlenme eserin bir unsuru olarak kabul edilmesi "yaratma gerçeği ilkesine" aykırıdır. "Yaratma gerçeği ilkesi" ne göre, eser sahibi; eserin yaratıcısı, esere benliğini yansıtan kişidir, bu kişi insanlığın ortak kültür varlığına katkıda bulunmuştur. Katkısına karşılıık, eserden mali ve manevi bakımdan yararlanmak yalnız onun ayrıcalığı olmalıdır (29).

Bu nedenle izinsiz olarak oluşturulmuş olsa bile, bu türden işlenme eserler, üçüncü Şahıslara karşı aynen bağımsız bir eser gibi korunmaktadırlar; bu himaye sadece asıl eser sahibine karşı ileri sürülemez (30).

Diğer Unsurlar

Asıl Eserle Aynı Kategoride Yer Alma

FSEK'te açıkça öngörülmeden bu unsur, doktrinde büyük ölçüde kabul edilmektedir. Bu unsur gereğince, ancak asıl kendi grubunda yer alan başka bir eser formuna sokulması halinde işlenme eserden söz edilebilir (31).

FSEK - m. 6'da 11 bent halinde sayılan, işlenme örneklerine bakılacak olursa, kanunun, asıl eserin kendi kategorisi içinde başka bir kalıba sokulmasını işlenme kabul ettiği görülr. Her fikre göre, dört ana eser grubu arasındaki nitelik, ifade vasıtası ve sanat tekniği bakımından esere büyük farklılıklar vardır ki, aynı eser grubunda aynı tema işlenmişse, meydana gelen eserler arasında bir fikir iştirakinden yahut birinin diğerine ilham kaynağı olmasından başka bir bağımlılık bulunmaz ve yaratılan eser ister istemez orijinal, bağımsız bir eser olur. Mesela, bir tiyatro eserinin bazı sahnelerini bir ressamın tablo haline getirmesi, işlenme niteliğinde olmayıp orijinal, bağımsız bir eser olur. Oysa FSEK kapsamında, buna ilişkin açık bir hüküm yoktur, burada önemli olan asıl eser ile işlenme eser arasındaki bağlantının kopmamasıdır. Örneğin Mona Lisa tablosunun en ayrıntılı sanatsal niteliklerinin betimlendiği bir Şiir; bir mimarın bilimsel veya teknik nitelikte fotoğrafı bulunan bir mimarlık eserindeki diş cephe görünüşlerini aynen kullanarak çizdiği iç mekan planları gibi farklı tasarladığı bir mimari proje örneklerinde ilk eser ile ikinci eser arasındaki bağlantı hiçbir Şekilde kopmamıştır, ama eserler farklı kategoriler içinde bulunmaktadır. Anılan örneklerdeki "ilk eserlerin" birer vasıta olduğu da ileri sürülemez, çünkü ortada soyut bir esinlenme değil, somut bir "işleme unsurunun" bulunduğunu kabul etmek gerekir. Dolayısıyla FSEK - m.4 kapsamındaki bir mimarlık eserinin, FSEK - m.2 kapsamındaki mimari projelerin değiştirilmesi suretiyle oluşturulan işlenme mimari projeler vasıtasıyla, kopyalarının inşa edilmesi halinde, mimarlık eseri ile mimari projeler farklı kategoride olduğu için ortada işlenme eser yoktur diyebilmek mümkün değildir.

Kanaatimizce, FSEK - m.6 düzenlemesi ve Kanunda sayılan dört ana eser grubundaki nitelik, ifade vasıtası ve sanat tekniği farklılıkları dikkate alındığında, ancak asıl eserin kendi grubunda yer alan başka bir eser formuna sokulması halinde işlenme eserden söz edilebileceğine ilişkin doktrinindeki hakim fikir daha uygundur. Ancak bu kuralın yegane istisnası FSEK - m.6'da öngörölmüştür (32).

Asıl Eser Sahibinin İzininin Gerekmemesi

Bir fikri ürünün işlenme eser sayılması için asıl eser sahibinin izni gerekli değildir; "yaratma gerçeği" ilkesi paralelinde sahibinin hususiyetini taşıyan her işlenme, oluşturulduğu anda (kendiliğinden) işlenme eser niteliğine sahip olur. Örneğin herkes bir hikâyeyi romana dönüştürebilir veya bir fotoğraftan yararlanarak bir tablo oluşturabilir. Bu durumda bir pasif işleme söz konudur. Böylece oluşturulan bir işlenme esere ilişkin mali haklardan yararlanılmadığı sürece, anılan işlenme eylemlerinin hiçbir hukuki sakıncası olamaz. Asıl eser sahibinin iznini gerektiren işlenmenin oluşması değil, işlenmenin ekonomik olarak değerlendirilmesi, yani çoğaltılması ve ticaret mevkiine sokulmasıdır (33). Bu durumda ise bir aktif işleme söz konusudur. Aktif işleme halinde, asıl eser sahibinin izninin alınması gereklidir. Aksi takdirde asıl eser sahibi FSEK - m.68, 69 ve 70'e göre; tecavüzün

men'i, tecavüzün refi ve tazminat davaları açabileceği gibi, 72. maddeye göre ceza davası da açabilir. Ancak bu kuralın bir istisnası söz konusudur. Buna göre, özellikle heykel, resim gibi bazı güzel sanat eserlerinde, mali haklara müdahale edilmesi olasılığı mevcut olmasa bile, yani bir pasif işleme halinde bile, asıl eserin aslının işlenmesi, bir başka deyişle asıl eserin fiziksel yapısına bir müdahale söz konusu ise bu durumda asıl eser sahibinin izninin alınması gerekir. Hatta izin alınsa dahi eser sahibi, daha sonra, eser aslının "fiziksel yapısına müdahale edilmesine" FSEK - m.16/3 hükmünün gereği olarak muhalefet edebilir. Bu istisnanın dışında, bağımsız bir eseri herkes izinsiz olarak işleyebilir ve hususiyet taşıyan bir yaratma söz konusu ise işlenme eser sahibi sıfatını kazanabilir. Bu sonuç FSEK - m.8/2'de yer alan "bir işlenmenin ve derlemenin sahibi, asıl eser sahibinin hakları mahfuz kalmak şartıyla onu işleyendir" hükmünden de açıkça anlaşılmaktadır (34).

Buna rağmen asıl eser sahibinin izni olmaksızın oluşturulan bir işlenme eser üçüncü şahısların tecavüzüne açık değildir. İzinsiz oluşturulan işlenme eser de, aynen bir bağımsız eser gibi, FSEK kapsamında himaye edilecektir (35).

FSEK - m.6'da işlenme eser türleri sınırlı olarak değil, örnek kabilinden sayılmışlardır. Bu nedenle asıl esere sadık kalınarak, sahibinin hususiyetini taşıyan ve asli eserle aynı kategoride oluşturulma şartıyla kanunda belirtilmeyen işlenmeler de işlenme eser sayılacaktır.

Asıl Eserle Olan İlişkinin Belirtilmesi

FSEK - m.15/2 hükmüne göre; "bir güzel sanat eserinden çoğaltma ile elde edilen kopyalarla bir işlenmenin aslı veya çoğaltılmış nüshaları üzerinde asıl eser sahibinin ad veya alametinin, kararlaştırılan veya adet olan şekilde belirtilmesi ve vücuda getirilen eserin, bir kopya veya işlenme olduğunun açıkça gösterilmesi şarttır". Bu unsur eserin oluşumu bakımından gerekli olmamakla birlikte eser sahibinin manevi nitelikli bir hakkı olup, aksine davranış FSEK - m.15 kapsamında manevi tazminat sorumluluğu doğuracaktır (36).

İşlenme Eser Sahipliği

İşlenme Eser Türleri

FSEK işlenme eser türlerini 6'ncı maddede örnek kabilinden belirtmiş olup, daha önce de belirtildiği gibi bu sayım sınırlı bir sayım değildir. FSEK - m.6'da örnek kabilinden sayılmış olan işlenme eser türleri şunlardır:

1. Tercümele,
2. Roman, hikaye, şiir ve tiyatro piyesi gibi eserlerden birinin bu sayılan nevelerden bir başkasına çevrilmesi,
3. Müzik, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin başka bir formatla farklı bir eser şekline sokulması,
4. Musiki aranjman ve tertipleri,
5. "Güzel sanat eserinin bir şekilden diğer şekillere sokulması", diğer bir işleme yolu olarak kabul edilmiştir. Güzel sanat eserlerinin, ancak başka bir güzel sanat eseri haline getirilerek işlenmesi mümkündür. Yani, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 4. Maddesinin I. Fıkrasında 8 kategoride işaret olunan güzel sanat eseri şekillerinden herhangi birine çevirmek üzere işleme yoluna gidilebilir: Meselâ, bir tabloda yararlanarak gravürler

- yapmak, bakır levhalardan yararlanarak tıfdruck usulüyle resim yapmak, yontma suretiyle ahşap heykel veya kabartmalar çıkarmak veya plâstik maddelerden aynı şekilde yararlanmak... gibi. Bir heykelin aynının yapılması, yaratıcı bir faaliyet sayılmaz; olsa olsa kopyadır ve kanun bir güzel sanat eserinin benzerinin yapılmasını bu madde hükmüne almamıştır (37).
6. Bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerinin külliyat haline sokulması,
7. Belli bir maksada, göreve, hususi bir plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi,
8. Henüz yayınlanmamış olan bir eserin ilmi araştırma ve çalışma neticesinde yayımlanmaya elverişli hale getirilmesi,
9. Başkasına ait bir eserin izah veya şerhi yahut kısaltılması,
10. Bir bilgisayar programının uyarlanması, düzenlenmesi veya herhangi bir değişim yapılması,
11. Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde verilerin ve materyallerin seçilip derlenmesi sonucu ortaya çıkan ve bir araç ile okunabilir veya diğer biçimdeki veri tabanları bir tiplemenin kullanıldığı çizimler, örneğin Oğuz Aral'ın yarattığı "Avni" tiplemesinin yer aldığı karikatür kareleri de işlenme eser sayılırlar (38).

Burada diğer alanları da içine alan işlenme örneklerinden bahsedilmektedir ancak bizim konu kapsamımızı dağıtmamak maksadıyla daha çok güzel sanat eserlerini ifade etmek ve geniş tanımlarına yer vermek doğru olacağından diğerleri bu bölümlerde yalnızca başlık olarak tanımlanıp geçilmiştir. Dikkati çeken diğer bir husus da, işleme yoluyla, işlenen eserin bu verilen örneklerden herhangi birine çevrilmesinin değil, kendi tipi (kalıbı, kategorisi) içinde, başka bir şekilde sokulmasının esas alındığıdır. Bu kapsamda bir edebî eserin herhangi bir yerinden alınan ilhamla bir tablo yapılması halinde, bu tablo işlenme eser vasfında olmayıp, bağımsız bir eserdir (39).

İşlenme Eser Sahipliği Türleri

FSEK - m.8/11'de "bir işlenmenin ve derlemenin sahibi, asıl eser sahibinin hakları mahfuz kalmak şartıyla onu işleyendir" denilerek, işlenme eserlerde eser sahipliği statüsünün tanımlanmıştır. İşlenme, mevcut bir eserden yararlanılarak yeni bir eser meydana getirilmesi olduğuna göre, bu tür bir eser, bir gerçek kişi tarafından meydana getirilmiş ise "tek kişinin işlenme eser sahipliğinden", birden çok kişi tarafından meydana getirilmiş ise birden fazla kişinin işlenme eser sahipliğinden söz edilir. Bir "işlenme esere ilişkin işlenme eser sahipliği" de, ancak bir "gerçek kişi"nin eser sahibi sayılacağına ilişkin "yaratma gereği ilkesi" kapsamında irdelenmelidir. Sahibinin hususiyetini taşıyan her işlenme, oluşturulduğu anda kendiliğinden işlenme eser niteliğine sahip olur. Bu durumda ise bir aktif işleme söz konusudur.

Eğer bir işlenme eser, birden fazla gerçek kişinin fikri katkısıyla oluşturulmuş ise, bu takdirde "birlikte işlenme eser sahipliği" söz konusudur.

FSEK - m.9/1'e göre; "Birden fazla kimselerin birlikte vücuda getirdikleri eserin tasarımları ayrılması mümkünse, bunlardan her biri vücuda getirdiği kısmın sahibi sayılır". Anılan bu madde işlenme eserler için de geçerlidir. FSEK - m.9/1'de yer alan "birlikte vücuda getirme" ifadesi hatalıdır. Zira müşterek eserler birlikte vücuda getirilmez. Müşterek işlenme eserin

varlığı için, oluşturulan işlenme eser kısımlara ayrılabilir; her bir kısım bağımsız olabilmelidir. Müşterek işlenme eser üzerindeki hakların tamamı eseri meydana getirenlere aittir. Bu hakların kullanılmasına ilişkin kararların oybirliğiyle alınması gerekir. Ancak, müşterek işlenme eser, onu oluşturan unsurların ayrılmasıyla ortadan kaldırılabılır bir niteliği sahip olduğundan, müşterek işlenme eser kısımlara ayrıldığında, ayrılan kısımlar kendi başlarına bağımsız birer işlenme eser olma niteliğini kazanırlar. Bu sebeple her bir işlenme eser sahibi müşterek işlenme eserin kendisine ait parçası üzerinde tek başına tasarrufta bulunabilir. Ancak bu tasarruflar diğer işlenme eser sahiplerinin haklarına zarar veriyorsa, eser sahipleri aksini kararlaştırmamışlarsa, bu konuda müşterek mülkiyete dair hükümler geçerli olur (40). Müşterek işlenme eserin bütünü üzerindeki bazı tasarruflara rıza gösterilmemesi halinde, diğer işlenme eser sahipleri mahkemeye başvurabilirler.

İştirak halinde işlenme eser sahipliğinde, işlenme eserin meydana getirilmesinde, işlenmeyi yaratanların yaratıcı fikri katkıları birbirine o derece girmiştir ki, işlenme eserin niteliği bozulmadan onları birbirinden ayırt etmek mümkün değildir. İştirak halinde eser sahipliğini düzenleyen, iştirak halinde işlenme eserler için de geçerli bir madde olup, anılan maddenin 1. fıkrasına göre; "birden fazla kimsenin iştirakiyle vücuda getirilen eser ayrılmaz bir bütün teşkil ediyorsa, eserin sahibi, onu vücuda getirenlerin birliğidir" denilmektedir. Örneğin, bir hikayeden yararlanılarak bir edebiyatçı ile bir ressamın birlikte oluşturdukları resimli bir romanda, edebi metin ile resimler bir birinden ayrılabilir olmakla beraber, resimlerin metinden bağımsız; olarak tek başına kullanılması mümkün değil ise, başka bir ifade ile tek başına bir anlam ifade etmiyorsa, bu durumda ortada bir iştirak halinde işlenme eser söz konusu olacaktır. Yine bir güzel sanat eseri olan bir fotoğrafın, yağlı boya tablo haline getirilirken esas konu ile fondaki kompozisyonlarının farklı ressamlarca yapılması halinde de, oluşturulan yağlı boya tablo üzerinde iştirak halinde işlenme eser sahipliği söz konusudur. İştirak halinde işlenme eser birliğinin doğumu için, birden fazla kimsenin ortak rıza ile çalışmaları gerekir. Ortak bir çalışma iradesi yoksa birlik teessüs edemez. Bu nedenle bazı işlenme eser türlerinde iştirak halinde eser sahipliğinin söz konusu olması mümkün değildir.

4630 sayılı kanunla değişik FSEK - m. 18/11 hükmüne göre; "aralarındaki özel sözleşmeden veya işin mahiyetinden aksi anlaşılmadıkça; memur, hizmetli ve işçilerin işlerini görürken meydana getirdikleri eserler üzerindeki haklar bunları çalıştıran veya tayin edenlerce kullanılır. Tüzel kişilerin uzuvları hakkında da bu kural uygulanır". Bu hüküm işlenme eserleri için de geçerli bir hükümdür.

Buna göre işçiler, memurlar, müstahdemlerin işlerini yaparken meydana getirdikleri işlenme eserler üzerindeki hakların bu kişileri çalıştıran veya tayin eden işverenler tarafından kullanılabilmesi için, taraflar arasındaki hukuki ilişkiyi kuran sözleşme veya statüde aksi öngörülmemiş olmalıdır. Ayrıca, işin mahiyetinden aksi anlaşılıyorsa, yani işin niteliği, işin görülmesi sırasında meydana getirilen işlenme eser üzerindeki hakların, bil fiil işlenme eseri vücuda getirilerek kalmasına işaret ediyorsa, bu halde işveren, işçinin, işin görüldüğü sırada vücuda getirdiği işlenme eser üzerindeki mali hakları kullanamayacaktır (41).

Hemen ifade edelim ki, eser sahipliği ve bu arada işlenme eser sahipliği ve işlenme eser sahibinin gerçek kişi olabileceği hakkındaki hükümler emredici, işverenlerin kanunen mali hakların sahibi olduklarına dair hükümler ise yedek kuraldır. FSEK - m. 18/11 uyarınca "mali hak sahibi" olarak kabul edilen işverenlerin, anılan "mali hak sahipliği" sıfatından kaynaklanan mali haklarını kullanabilmeleri için, işlenme eser sahibi sıfatına sahip çalışan kişiler tarafından, mali hakların FSEK - m.52'deki şekil koşullarını içeren tasarruf işlemleri ile çalıştıranlara devredilmiş olması gerekir (42). Zira FSEK - m.18/1H'ye göre, "bir eserin yapımcısı veya yayımcısı ancak eserin sahibi ile yapacağı sözleşmeye göre mali hakları kullanabilir". Böylece kanun koyucu, tüzel kişiyi işveren ve tayin eden, organları oluşturan gerçek kişileri de tüzel kişinin işçisi, memuru veya müstahdemi olarak değerlendirecek, organı oluşturan gerçek kişilerin meydana getirdiği eserlerin ve bu arada işlenme eserlerin kime ait olacağı sorununun, çalışma ilişkilerini düzenleyen kurallara atıfta bulunmak suretiyle çözme yoluna gitmiştir. Bu kural gereğince tüzel kişinin mali hak sayılabilmesi, organlarının tüzel kişinin amacı doğrultusunda iradelerini açıklar ve faaliyette bulunurken meydana getirdikleri eserlerle sınırlıdır. Tüzel kişiliğin kuruluş amacını ve faaliyet alanını ilgilendirmeyen işlenme eserler, organları oluşturan şahıslarca yaratılmış olsa bile, bunlar üzerindeki mali haklar tüzel kişiye değil, işleyen şahıslara ait olacaktır (43).

İşlenme Eser Sahibinin Hakları

İşlenme eserler de "eserdir", dolayısıyla, işleyen, FSEK - m.13'te eser sahibine tanıdığı bütün haklardan yararlanır. Ortaya çıkan işlenme eserle bağlantılı olarak, eser sahibine tanınan bütün manevi haklara ve mali haklara sahip olur; özellikle de, asıl eserin işlenmiş şekline başkalarının yararlanmalarını men edebilir. Diğer bir ifadeyle işleme hakkını devralan kimse, o işleme türüne münhasır olmak şartıyla, kendi işlemesi üzerinde eser sahipliğinden kaynaklanan bütün hak ve yetkileri haizdir. İşleme eseri kamuya sunmak, asıl eser sahibininkiyle birlikte kendi adını belirtmek, işlemede değişiklik yapılmasını men etmek gibi manevi haklar yanında, işlemede değişiklik yapılmasını men etmek için gerekli mali haklara da sahiptir. Bu hakların kullanılabilmesi için devir sözleşmesinde belirtilmiş olmalarına veya asıl eser sahibinden ayrıca izin alınmasına gerek yoktur (44). İşleme hakkının, diğer mali haklar gibi, eser sahibinin şahsiyetine bağlı özellikleri bulunmakla birlikte, işleme hakkı, esas itibarıyla iktisadi bir değer taşıyan ve eser sahibinin malvarlığına dahil olan bir hak olduğundan, eser sahibinin ölümüyle birlikte onun terekesine dahil olarak mirasçılara intikal eder. Yine eser sahibi öldüğünde mirasçısı yoksa ve kendisi de işleme hakkı üzerinde ölüme bağlı bir tasarrufta bulunmamışsa, bu haklar MK - m.501 uyarınca hazineye intikal eder. Eser sahibinin mahfuz hisseli mirasçısı varsa, mahfuz hisseleri ihlal etmemek koşuluyla işleme hakkının intikali bir ölüme bağlı tasarrufla, yani vasiyet veya miras sözleşmesi yapılarak düzenlenebilir. Eğer eser sahibi, yaptığı ölüme bağlı tasarruf ile işleme hakkı için bir mirasçı nesp etmişse, mensup mirasçı işleme hakkını diğer kanuni mirasçılarla birlikte eser sahibinin ölümü anında iktisap eder. Buna karşılık eser sahibi, ölüme bağlı tasarrufunda işleme hakkının tayin ettiği şahıslara intikalini öngörmüşse, bu takdirde "muayyen mal vasiyeti" hükümleri geçerli olacaktır. Bu suretle tayin edilen şahıs mirasçı, durumundadır ve eser sahibinin ölümünden sonra mirasçılardan işleme hakkının kendisine devrini talep etme yetkisini haizdir. Mirasçıların işleme hakkını musalehe usulüne uygun şekilde devretme mükellefiyetleri vardır

ve gerektiğinde musaleh devri dava yolu ile sağlayabilir. Ancak, ölüme bağlı bir tasarruf yapmadan ölen veya ölüme bağlı bir tasarruf yapmakla birlikte mahfuz hisseli mirasçılara bulunan eser sahibinin mali hakları ve bu arada işleme hakkı kanuni ve mensup mirasçılara intikal eder. Mirasçılar birden fazla ise işleme hakkı üzerinde iştirak halinde hak sahibi olurlar (45). Eğer eser sahibi ölüme bağlı bir tasarruf ile mali haklarının ve bu arada işleme hakkının idaresi ve mirasçılar arasında taksimi için bir "vasiyeti tenfiz memuru" tayin etmişse, vasiyeti tenfiz memuru eser sahibinin eseri üzerindeki manevi haklarını kullanabileceği gibi, mali haklar bu arada işleme hakkı üzerinde de idare ve tasarruf yetkisine sahiptir. Bu takdirde işleme hakkı yine mirasçılara intikal eder, fakat mirasçılar sadece eserin semerelerinden yararlanırlar.

Eser üzerindeki işleme hakkını miras yoluyla kazanan kişilerin, aynı zamanda, manevi hakların korunması için gerekli tedbirlerin alınmasını da işleyebilmeleri gerekir. Zira işleme hakkından ve diğer mali haklardan faydalanabilmek için, manevi haklara yapılan saldırıların ortadan kaldırılması gerekli olabilir. Bu nedenle işleme hakkını miras yoluyla kazanan kişiler, menfaatlerini koruyabilmek amacıyla, manevi haklara yönelik saldırılara karşı, dava açabilirler (46).

İşleme Eserlerde Eserlerin Korunma Süreleri

Fikir ve Sanat eserleri üzerinde eser sahibine tanınmış olan hak ve yetkilere toplum ve birey yararına bazı sınırlamalar getirilmesi, toplumun ve bireyin bu ürünlerden yararlanabilmesinin de kaçınılmaz bir şartını oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, fikri haklara sağlanan sınırsız bir koruma bilimin, sanatın, kültürün kısaca toplumun inkişafını engelleyici bir nitelik arz eder. Zira fikir ve sanat eserleri meydana getirilirken, genellikle daha önce başkaları tarafından meydana getirilmiş eserlerden de yararlanılmaktadır. Bu yararlanmanın şekli bazen "iktibas" bazen "ilham" bazen de "işleme" veya herhangi bir şekilde "benzetme" tarzında ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, her yeni anlatım, söylem, teknik kural ve teori daha öncekilere dayanır. Fakat fikir ve sanat eserlerinin kamuya sunulmasıyla birlikte insanlığın ortak mali haline gelmesi, onu vücuda getirenin haklarının tamamen ortadan kalkması anlamına gelmez. Eser sahibinin manevi ve mali hakları, kamuya sunulan eser üzerinde de varlıklarını sürdürür. Ancak, eser üzerindeki haklar, toplumun ve bireylerin o eserden faydalanabilmeleri için asgari düzeyde sınırlandırılmaktadır. Böylece, eser sahibinden başka, toplumun ve bireylerin de eserden, sınırlı bir ölçüde de olsa, yararlanma hakkına sahip olduğu kabul edilmektedir.

Bununla birlikte, fikri hakkın sınırlarını belirleyen kanunlar, eser sahibinin yararı ile toplumun ve bireyin yararları arasındaki dengeyi sağlamaya çalışırken, fikri hukukun esas amacının "eser sahibinin korunması" olduğunu göz ardı etmemelidir. Zira, eser sahibinin menfaatleri gereği gibi korunursa, bu koruma fikri alanda çalışmalarını teşvik eder ve böylece topluma daha çok sayıda ve daha iyi vasıf ve kalitede eser kazandırılmış olur (47). Eser üzerindeki işleme hakkına konulan en önemli sınırlama onun süreli oluşudur. Fikir ve sanat ürünlerinin teşvik edilmesi amacıyla yönelik olarak kanunlar, hayatı boyunca eser sahibine, mirasçılara ve haleflerine, yaratıcı emeğin ürününden yararlanmanın sürdürülmesini mümkün kılmak için bir güvence sağlamayı amaçlamışlardır. Böylece belirli bir süre için eserlerinin yasal koruma altında olacağından kuşku duymayan eser sahibi,

daha çok eser yaratarak insanlığın fikri ürün hazinesini zenginleştirecektir. Kanun koyucular, söz konusu himayenin, eser sahibinin sarf ettiği çabaların adil ve haklı bir karşılığını oluşturduğunu kabul etmişlerdir. Buna karşılık, himaye altındaki eserlere ilişkin teşvik unsuru yanında, kanun koyucular yine de mali haklara ilişkin süreyi sınırlamış bulunmaktadırlar. Eser sahibinin mali çıkarları ile toplumun ve bireylerin kültürel menfaatlerinin dengelenmesi için öngörülen koruma süreleri yalnız bir sınırlama olmayıp, aynı zamanda eserin belirli bir süre için korunacağına güvenen eser sahibini teşvik edici niteliktedir. FSEK - m.26/1'e göre, eser sahibine tanınan mali haklar (bu arada işleme hakkı) zamanla sınırlıdır. Eser üzerindeki işleme hakkının ve diğer mali hakların ne kadar süreyle sınırlı olduğu ya da başka bir deyişle ne kadar süreyle korunacağı ise FSEK - m.27'de düzenlenmiş olup, buna göre, genel olarak, "koruma süresi eser sahibinin yaşadığı müddetçe ve ölümünden itibaren 70 yıl devam eder" denilmektedir (48).

İşleme eserlerin korunması bakımından kanun asıl eser ile işleme eserin koruma sürelerinin birbirinden bağımsız olduğunu belirtmektedir. Ancak işleme eser ile asıl eser arasındaki bağımlılık, koruma sürelerinin başlangıcını belirleyen aleniyet anının tespiti bakımından önem taşır. Aslı alenileşmemiş bir eserin işlenmesi kamuya sunulursa, asıl eserin de alenileşmiş sayılması gerekir. Bunun dışında asıl eserin koruma süresi dolmuş olsun veya olmasın, işleme eser için başlı başına bir koruma süresi işleyecektir (49).

Sonuç

Sonuç olarak yürürlükte bulunan mevcut yasa hükümleri koruma altında olan hem eserin, hem de hak sahiplerinin yanı sıra, asıl esere bağlı işlenmenin gerçekleştirildiği eserlere de yasal korumalar getirmiştir. Bilinmesi gereken odur ki ortaya konan her düşünce ürünü tasar aşamasından tasarım aşamasına geçmelidir. Eser eğer bu şekilde özgünlük içeriyor ve bedii yani estetik vasıflara haizse kendisinden türetilen işleme eserlerinde yasal korumalara haiz olacaktır. Bu aşamada yasal koruma altında olan eserlerin teknik farklılıklar kullanılarak yeni eser çeşitlerine dönüştürülmesinde de belli karinelerin söz konusu olduğu unutulmamalıdır. İşlenme eserin asıl eserden bağımsız olmama unsuru, işleyenin hususiyetini taşıma unsuru ve istifade edilen eser sahibinin haklarına zarar getirmeme unsuru gibi hususiyetleri de taşıması gerekir. Asıl eserle aynı kategoride yer alma, asıl eser sahibinin izninin gerekmemesi, asıl eserle olan ilişkinin belirtilmesi ise işlenme eserin yeni bir kimlik kazanması için gerekli unsurlardır.

*** Yrd. Doç. Dr. İsa Eliri**

G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi

Resim İş Eğitimi Öğretmenliği Öğretim Üyesi/Ankara

email: isaeliri@hotmail.com

Dipnotlar

1. Öztan, Fırat, 2008, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, s.158.
2. Erdil, Engin, 2003, Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında İşlenme Eserler, İstanbul: Beta Yayıncılık, s.182.
3. Ayiter, Nursin, 1981, Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri, Ankara: Sevinç Matbaası, s. 66.
4. Öztan, Fırat, 2008, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, s.159.
5. Suluk, Cahit, 2004, Telif Hakları ve Korsanlıkla Mücadele, İstanbul: Hayat Matbaası, s.61.
6. Öztan, Fırat, 2008, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, s.159.
7. Öztan, Fırat, 1999, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşleme Eserler, Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan, Ankara, s. 221.
8. Tekinalp, Ünal, 2002, Fikri Mülkiyet Hukuku, (2.basım), İstanbul, s.124.
9. Suluk, Cahit, 2004, Telif Hakları ve Korsanlıkla Mücadele, İstanbul: Hayat Matbaası, s.62.
10. Tekinalp, Ünal, 2002, Fikri Mülkiyet Hukuku, (2.basım), İstanbul, s.125.
11. Öztan, Fırat, 2008, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, s.162.
12. Suluk, Cahit, 2004, Telif Hakları ve Korsanlıkla Mücadele, İstanbul, Hayat Matbaası, s.63.
13. Tekinalp, Ünal, 2002, Fikri Mülkiyet Hukuku, (2.basım), İstanbul, s.130.
14. Öztan, Fırat, 2008, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, s.161.
15. Ere, Şafak N., 1998, Türk Fikir ve Sanat Hukuku, Ankara: İmaj yayıncılık, s.59.
16. Öztan, Fırat, 2008, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, s.177.
17. Öztan, Fırat, 1999, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşleme Eserler, Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan, Ankara, s. 226.
18. Üstün, Gürsel, 2001, Fikri Hukukla İlgili Bilirkişi Raporları II, İstanbul: Besam Yayınları, s. 88.
19. Erdil, Engin, 2003, Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında İşlenme Eserler, İstanbul: Beta Yayıncılık, s. 42.
20. Ere, Şafak N., 1998, Türk Fikir ve Sanat Hukuku, Ankara: İmaj Yayıncılık, s.54.
21. Öztrak, İlhan, 1977, Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar, Ankara, s.34.
22. Yarsuvat, Duygun, 1984, Eser Sahibi ve Hakları, İstanbul, s. 70.
23. Belgesay, Mustafa Reşit, 1955, Fikir Mahsulü Üzerindeki Hak, Ord. Prof. A. Samim Gönensay Armağanı, İstanbul, s. 17.
24. Öztan, Fırat, 1999, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşleme Eserler, Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan, Ankara, s.227.
25. Ere, Şafak N., 1998, Türk Fikir ve Sanat Hukuku, Ankara: İmaj yayıncılık, s.55.
26. Arslanlı, Halil, 1954, Fikri Hukuk Dersleri II, İstanbul; Sulhi Garan Matbaası, s.3.
27. Erdil, Engin, 2003, Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında İşlenme Eserler, İstanbul: Beta Yayıncılık, s. 45.
28. Tekinalp, Ünal, 2002, Fikri Mülkiyet Hukuku, (2.basım), İstanbul, s.120.
29. Ayiter, Nursin, 1981, Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri, Ankara: Sevinç Matbaası, s.90.
30. Erdil, Engin, 2003, Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında İşlenme Eserler, İstanbul: Beta Yayıncılık, s.46.
31. Arslanlı, Halil, 1954, Fikri Hukuk Dersleri II, İstanbul; Sulhi Garan Matbaası, s.34.
32. Erdil, Engin, 2003, Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında İşlenme Eserler, İstanbul: Beta Yayıncılık, s.49.
33. Tekinalp, Ünal, 2002, Fikri Mülkiyet Hukuku, (2.basım), İstanbul, s.117.
34. Ere, Şafak N., 1998, Türk Fikir ve Sanat Hukuku, Ankara: İmaj yayıncılık, s.135.
35. Hirsch, Ernst E., 1948, Fikri ve Sınai Haklar, Ankara, s.91.
36. Erdil, Engin, 2003, Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında İşlenme Eserler, İstanbul: Beta Yayıncılık, s.50.
37. Öztan, Fırat, 2008, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, s.175.
38. Erdil, Engin, 2003, Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında İşlenme Eserler, İstanbul: Beta Yayıncılık, s.52.
39. Öztan, Fırat, 2008, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, s.175.
40. Ere, Şafak N., 1998, Türk Fikir ve Sanat Hukuku, Ankara: İmaj Yayıncılık, s. 73.
41. İnancı, Haluk, 1999, İlim ve Edebiyat Eserleri Açısından 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Değişiklik Tasarısı ve Bazı Pratik Telif Sorunları, İBD, s.985.
42. Baygın, Cem, 2002, Fikri Hukukta Yaratıcı Eser sahibi ve Eser Üzerindeki Mali Haklar Kullanmaya Kanunen Yetkili Sayılan Kişiler, Prof. Dr. Ömer Teoman'a 55. Yaş Günü Armağanı,

C.I, İstanbul: Beta Yayınları, s.156.

43. Kali, Sevgi, 2001, Türk Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda yayma Hakkının Tüketilmesi ve Sınai Mülkiyet Hukuku ile İlişkisi, Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi, FMR, s.53.
44. Erdil, Engin, 2003, Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında İşlenme Eserler, İstanbul: Beta Yayıncılık, s.79-88.
45. Antalya, Gökhan, 2003, Miras Hukuku, İstanbul: Alkım Yayınları, s.79.
46. Ere, Şafak N., 1998, Türk Fikir ve Sanat Hukuku, Ankara: İmaj yayıncılık, s. 242.
47. Ayiter, Nursin, 1981, Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri, Ankara: Sevinç Matbaası, s.148.
48. Kılıçoğlu, Ahmet, 08-11 Ocak 2002, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda Zamanlaşımı, Kültür Bakanlığı İşbirliğiyle Avrupa Birliği Uluslararası Hukuk Kurultayı, Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku, Ankara: Ankara Barosu, s.372.
49. Ere, Şafak N., 1998, Türk Fikir ve Sanat Hukuku, Ankara: İmaj yayıncılık, s.59.

Kaynaklar

- Öztan, Fırat, 2008, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Erdil, Engin, 2003, Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında İşlenme Eserler, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Ayiter, Nursin, 1981, Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Suluk, Cahit, 2004, Telif Hakları ve Korsanlıkla Mücadele, İstanbul: Hayat Matbaası.
- Öztan, Fırat, 1999, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda İşleme Eserler, Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan, Ankara.
- Tekinalp, Ünal, 2002, Fikri Mülkiyet Hukuku, (2.basım), İstanbul.
- Ere, Şafak N., 1998, Türk Fikir ve Sanat Hukuku, Ankara: İmaj yayıncılık.
- Üstün, Gürsel, 2001, Fikri Hukukla İlgili Bilirkişi Raporları II, İstanbul: Besam Yayınları.
- Öztrak, İlhan, 1977, Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar, Ankara.
- Yarsuvat, Duygun, 1984, Eser Sahibi ve Hakları, İstanbul.
- Belgesay, Mustafa Reşit, 1955, Fikir Mahsulü Üzerindeki Hak, Ord. Prof. A. Samim Gönensay Armağanı, İstanbul.
- Arslanlı, Halil, 1954, Fikri Hukuk Dersleri II, İstanbul; Sulhi Garan Matbaası.
- Hirsch, Ernst E., 1948, Fikri ve Sınai Haklar, Ankara.
- İnancı, Haluk, 1999, İlim ve Edebiyat Eserleri Açısından 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Değişiklik Tasarısı ve Bazı Pratik Telif Sorunları, İBD.
- Baygın, Cem, 2002, Fikri Hukukta Yaratıcı Eser sahibi ve Eser Üzerindeki Mali Haklar Kullanmaya Kanunen Yetkili Sayılan Kişiler, Prof. Dr. Ömer Teoman'a 55. Yaş Günü Armağanı, C.I, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kali, Sevgi, 2001, Türk Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda yayma Hakkının Tüketilmesi ve Sınai Mülkiyet Hukuku ile İlişkisi, Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi, FMR.
- Antalya, Gökhan, 2003, Miras Hukuku, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Kılıçoğlu, Ahmet, 08-11 Ocak 2002, Fikir ve Sanat Eserleri Hukukunda Zamanlaşımı, Kültür Bakanlığı İşbirliğiyle Avrupa Birliği Uluslararası Hukuk Kurultayı, Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku, Ankara: Ankara Barosu.